

גבולות היחידה: פרק מ"א פסוקים ל"ז-נ"ז

נושא היחידה: התפעלות פרעה מיוסף ומינויו של יוסף למושל מצרים.
התחלת שנות הרעב במצרים.

מספר שיעורים: 3 מתוך 3 (על פי המתווה).

כתבה: אביגיל באס

כללי:

יוסף מתמנה למשנה למלך: פרעה מרוצה מהפתרון של יוסף ומהצעתו להתכונן לשנות הרעב, וממנה אותו למשנה למלך.

יוסף ממלא את התפקיד: יוסף עובר בכל מצרים, מחלק את הארץ ואוסף אוכל רב למחסנים בערים.

ליוסף נולדים שני בנים, מנשה ואפרים.

תחילת הרעב: בהתאם לחלום, לאחר שבע שנות השבע, התחיל הרעב. בזכות זה שיוסף אסף אוכל, הייתה אפשרות לכלכל את מצרים ברעב.

פתיחה חווייתית: המחזה: *לספר לילדים סיפור:*

ראש הממשלה החליט למנות לו סגן כדי לסייע לו בהנהגת המדינה. כיצד, לדעתכם, הוא צריך לפעול?

להזמין ילד ולהלביש אותו בתור "ראש הממשלה" ולהושיב אותו בשולחן המורה.

לשאול אותו: אילו תכונות הוא חושב שכדאי שיהיו לסגן שלו ומדוע? תוך כדי שהוא עונה, המורה רושם את הדברים על הלוח כדי שהם יהיו ברורים לשאר ילדי הכיתה.

אח"כ מזמינים תלמיד שני שנבחר להיות הסגן.

likef את התלמידים: כיצד נדע שעכשיו הוא הסגן של ראש הממשלה, ולא נשאר אדם רגיל מן השורה? אילו תפקידים יינתנו לו? איך יכבדו אותו?

- מלבישים אותו בבגדים מכובדים- כדאי להלביש את הילד בג'קט מכובד.
- נותנים לו סמכויות וכד'.
- יש לו תואר חדש, ואולי גם יינתן לו חדר מיוחד שעליו שלט מי עובד בחדר הזה וכו'.

עכשיו נלמד בפסוקים הבאים את מי מינו בתור סגן לפרעה וכיצד כיבדו אותו והראו שהוא מקבל את התפקיד.

לימוד הפסוקים:

פסוקים ל"ז-ל"ט: הפתרון של יוסף מוצא חן בעיני פרעה ועבדיו, הם אוהבים את הפתרון.

← **"וייטב הדבר בעיני פרעה"**- הפירוש של המילים "וייטב בעיניו" הוא "מצא חן בעיניו".

פרעה מחפש אדם המתאים לתפקיד שיוסף הציע, ושואל את עבדיו: **"הֲנִמְצָא כָּזֶה אִישׁ, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ?" עניין לשוני: ה' השאלה- הֲנִמְצָא = האם ניכל למצא?**

בעקבות פתרון החלומות (יוסף היה היחיד שהצליח לפתור את חלומותיו של פרעה בניגוד לכל החרטומים והחכמים במצרים), פרעה קובע כי יוסף הוא האדם המתאים ביותר לקבלת התפקיד: **"אֵין-נָבוֹן וְחָכָם כְּמוֹדִי"**.

להפנות שאלה לתלמידים: למדנו שיוסף מזכיר שם שמים בדבריו. האם הוא מצליח להשפיע על פרעה בכך? (פרעה מבין שה' עוזר ליוסף, ולכן הוא מזכיר זאת פעמיים: "הנמצא כזה איש אשר רוח אל-לקים בו", "אחרי הודיע אל-לקים אותך את כל זאת"). המילים **"רוח אלקים"** משמעותן נבואה (כפי שתרגמו אונקלוס ויונתן בן עוזיאל). אף שפרעה היה עובד אלילים, במעמד זה הוא הודה שאלוקים נתן ליוסף רוח חכמה, מכיוון שהוא הרגיש שפתרון כזה אדם אינו יכול לפתור בשכלו, שהרי כל חכמי מצרים ניסו לפתור את חלומותיו, ולא הועילה להם חכמתם. יוסף בעצם גרס **לקידוש ה'.** (נראה שהיה ליוסף חלק מרכזי בכך שפרעה הודה כי "רוח אלוקים" נמצאת ביוסף).

פס' מ'- פרעה ממנה את יוסף למשנה למלך ונותן לו כבוד. הוא רק מסייג: "רק הכסא אגדל ממך".

פרעה ממנה את יוסף להיות שליט: **"אַתָּה תִּהְיֶה עַל-בֵּיתִי, וְעַל-פֶּיֶךָ יִשָּׁק כָּל-עַמִּי"** - אתה תהיה המושל על ביתי. להתייחס לכך שמוטלת על יוסף אחריות אדירה בהנהגת הממלכה, ושגם נדרש ממנו עמל רב בחשיבה ובתכנון כדי לנהל את כלכלת מצרים (הרחבה במסרים).

וְעַל פֶּיֶךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי - על פי דְּבָרֶיךָ וּפְקֻדֹתֶיךָ יִתְנַהֵל הַמֶּשֶׁק שֶׁל עַמִּי, וְכָל נְהוּל עֲנִיִּי הַמְדִּינָה יִהְיוּ בְּיָדֶיךָ.

פרעה מסייג: **"רק הכסא אגדל ממך"** - רק בזה שאני מְלֶךְ אֶהְיֶה חָשׁוּב מִמֶּךָ. (כֶּסֶא = סֶמֶל לְמַלְכוּת) - זה ההבדל היחיד בינינו.

המורה ידגיש שוב במהלך לימוד הפסוקים את אהבת ה' ליוסף, שנתן בלב פרעה לבחור בו למשנהו ושהגדיל את כבודו בעיני כל המצרים.

להפנות לתלמידים שאלת חשיבה לשונית ועניינית: לשאול את התלמידים מי יהיה גדול מיוסף על פי הפסוק? ייתכן שיענו: הכיסא.

אולם אנו נציין שאם כך, היה צריך להיות כתוב "יגדל", אך כיון שכתוב **"אגדל"** – סימן שהכוונה היא שאני פרעה אהיה גדול ממך, במה? בכיסא, במלוכה.

⇐ במהלך לימוד הפסוקים, יש לציין שבדיוק כפי שיוסף הציע, כך עושה פרעה. התלמידים יכולים לציין ביטויים דומים בין הצעת יוסף (ובפרט בפס' ל"ג) ובין מינויו (פסוקים ל"ט-מ"א): יוסף הציע לפרעה לבחור "איש חכם ונבון", ופרעה בוחר ביוסף ומסביר זאת במילים דומות: "אין נבון וחכם כמוך". יוסף הציע: "וישיתוהו על ארץ מצרים", ופרעה מינה אותו: "ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים".

פס' מ"א-מ"ה: פרעה ממנה את יוסף **"על כל-אֶרֶץ מִצְרָיִם"**. התורה מתארת את הכבוד הגדול ואת הגדולה שהעניק פרעה ליוסף.

המורה יקריא בקול את הפסוקים, ולאורך לימוד הפסוקים, התלמידים יזהו את ששת סימני המלכות הניתנים ליוסף, ובכל פעם ימחאו כפיים כשמוזכר עוד סימן.

המחשה פעילה בשיתוף התלמידים:

ניתן להכין מראש שישה פלקטים ולחלק אותם לשישה תלמידים (1. נתינת הטבעת 2. מלבושים ותכשיטים 3. מרכבת המשנה 4. "ויקראו לפניו אברך" 5. קריאה בשם "צפנת פענח" 6. נתינת אסנת בת פוטיפרע לאישה).

בכל פעם שתלמיד יזהה שהזכירו את הסימן "שלו", הוא יגש ללוח וידביק אותו באמצעות "סטיק טק".

מראה הלוח לאחר ההשלמה

					
נתינת אסנת בת פוטי פרע לאישה	קריאה בשם "צפנת פענח"	"ויקראו לפניו אברך"	מרכבת המשנה	מלבושים ותכשיטים	נתינת הטבעת

סימני המלכות הניתנים ליוסף:

- 1. נתינת טבעת המלך** - "ויסר פרעה את-טבעתו מעל ידו, ויתן אותה על-יד יוסף"¹ - בנתינת הטבעת, פרעה נותן ליוסף סמכות ושלטון. הטבעת היא אות וסימן לממשלה- המלך חותם בטבעתו (ראו המחשות).
- 2. מלבושים ותכשיטים** - "וילבש אתו בגדי-שש, וישם רבד הזָהָב על-צְנֵאוֹ" - יוסף הולבש בבגדי מלכות - בגדי שש (פשתן) יקרים, והונח רביד זהב על צווארו.
- 3. מרכבת המשנה** - "וינָרְכַב אתו, בַּמֶּרְכָבָה הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לוֹ" - יוסף רכב במרכבת המשנה של המלך.
- 4. "ויקראו לפניו אברך"** - "ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל-אֶרֶץ מִצְרַיִם" - אנשי מצרים קראו ליוסף בכינוי של כבוד - "אברך" - אב למלך ("אב" מלשון יועץ).
- 5. קריאה בשם "צפנת פענח"** - "ויקרא פרעה שם-יוסף, צִפְנָת פַּעֲנַח" - ניתן לו שם מיוחד של כבוד וגדולה (שם מצרי) - מפענח צפונות, שם המביע את ההערכה הרבה של פרעה לחכמתו, שבעזרתה הוא פענח חלומות צפונים ונסתרים.
- 6. נתינת אסנת בת פוטי פרע לאישה** - "ויתן-לוֹ את-אֶסְנָת בת-פוֹטִי פְרַעֲכִי כֵהֵן אֵן, לְאִשָּׁה"².

ביאורי מילים:

בגדי שש - בגדים עשויים מאריג פשתן לבן מבחר ביוֹתֵר.
רבד - תכשיט לצנאר המְרָבֵד - המְשַׁבֵּץ טבעות.
בַּמֶּרְכָבָה הַמִּשְׁנָה - המְרָכָבָה הַמִּיַּעֲדָת לַמִּשְׁנָה (לסֶגֶן) שֶׁל הַמֶּלֶךְ.
אֲבֶרֶךְ - תואר שְׂרָרָה בְּמַלְכוּת מִצְרַיִם.

יש להציג בפני התלמידים תמונות של טבעת, מרכבה ו"רבד" - ראו המחשות בסוף היחידה.

¹ ייתכן שהתלמידים יקשרו זאת לסיפור מגילת אסתר, שבו אחשוורוש נתן את טבעתו להמן ואח"כ למרדכי- סימן להעברת הסמכות ולנתינת תפקיד של הנהגה.

² אדם התלמידים יקשו על כך שיוסף התחתן עם אישה מבית של עובדי ע"ז, אז נסביר שמדובר לפני מתן תורה, ועוד לא היה קיים המושג "יהודי" אלא רק "עברי"- מצאצאי עבר. יוסף לקח את אסנת לאישה, אף שהיא גדלה בבית של עבודה זרה (שהרי אביה היה "כהן און", ובאותם ימים כל הכוהנים היו מורים לעבודה זרה), מפני שהיא הייתה אישה טובת לב ויראת ה' ולא הלכה בדרכי אביה ומשפחתה, כפי שגם אבותינו נשאו בנות עובדי אלילים - יצחק את רבקה, ויעקב את רחל ולאה - בגלל טוב ליבן ומידותיהן הטובות.

פס' מ"ד : פרעה אומר ליוסף : "אני פרעה ; ובלעדיך, לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"

המחזה : המורה יציג בצורה מצחיקה : כל פעם שמישהו רוצה להרים את היד או את הרגל שלו (המורה עושה תנועות), הוא צריך לבקש רשות מיוסף? זה הגיוני?

להפנות שאלה לתלמידים : למה פרעה מתכוון?³
הכוונה היא שאנשים לא יעשו דברים בלי לקבל את רשותו של יוסף. אין הכוונה באמת להרמת היד והרגל...

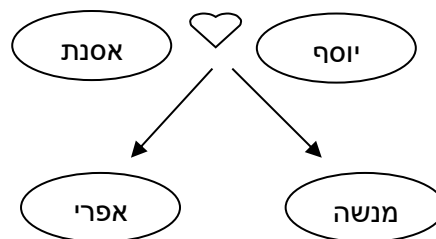
פס' מ"ו-מ"ט : יוסף ממלא את התפקיד : יוסף עובר בכל מצרים, מחלק את הארץ ואוסף אוכל רב למחסנים בערים. הכניסו למחסנים שבעיר, גם אוכל מהשטח שנמצא מחוץ לערים. לפני שהמורה יקריא יחידת פסוקים זו,

להפנות שאלה לתלמידים :

בן כמה, לדעתכם, היה יוסף באותו זמן? כבר למדנו עליו הרבה- הוא הספיק הרבה בחייו, וגם עלה לגדולה רבה. הילדים ישערו,

ואז נקרא יחד את הפסוקים ונגלה שיוסף רק בן 30 שנה! הוא צעיר והגיע למעמד מכובד ביותר!
פס' מ"ז- "ותעש הארץ, בשבע שני השבע לקמצים"- הארץ הצמיחה יבול. לקמצים : מגריר אחד הוציאה קמצים רבים- קבוצות רבות של תבואה.
"ויצבר יוסף בר כחול הים, הרבה מאד עד כי-חדל לספר, כי אין מספר"-
כחול- כ' הדמיון- כמו. דרך הפלגה- כמו חול הים. אספו כל כך הרבה אוכל, עד שלא ניתן היה לספור אותו מרוב הכמות הגדולה.

פס' נ'-נ"ב : בשנות השבע, לפני שהתחילו שנות הרעב, נולדו ליוסף מאשתו אסנת שני בנים : מנשה ואפרים.

המורה יצייר על הלוח :

באורי מילים :

ילד- נולד (כך בלשון התורה)

בטרים- לפני ש ...

התורה מסבירה לנו את הסיבה לכך שהם נקראו בשמותיהם.

הבכור : **מנשה- "כי-נשני א-לקים את-כל-עמלי ואת כל-בית אבי"**

נשני- הנשכים ממני

עמלי- יגיעי, הסבל שלי

יוסף קרא לבנו בשם מנשה, כדי להודות לה' שהשכיח ממנו במשהו את הצער שיש לו בכך שנפרד מאביו ומאחיו לזמן רב ושלא ראה אותם זמן רב כל כך.

³ יש לציין כי לפי תרגום אונקלוס (לפסוק מ"ד), יוסף פיקח על כלי הנשק ועל חיל הפרשים, ובלי דברו-רשותו, לא ירים איש את ידו לשאת כלי זין, ואת רגלו לרכוב על סוסים.

השני: **אפרים** - "כי-הפריני א-לקים בארץ עניי"

הפריני - נתן לי בנים

עניי - צערי

יוסף קרא לבנו השני בשם אפרים, כדי להודות לה' על כך שהרבה את זרעו ונתן לו שני בנים, וכן על כל הטובה שניתנה לו לאורך כל השנים בהן היה רחוק מבית אביו.

מקריאת השמות לבניו אנו לומדים מידה טובה נוספת של יוסף.

המורה יבקש מהתלמידים להגדיר מהי מידה זו: הכרת הטוב (של יוסף לה').

יוסף קורא את שמות בניו על שם השגחת ה' עליו ולזכר הטובות שעשה לו⁴. יוסף מכיר בכך שה' הוא שסייע בידו לעלות ולהצליח.

⇐ נבקש מהתלמידים להקריא את ההוכחות מהפסוקים לכך שיוסף כל הזמן מכיר וזוכר שכל ההצלחה שלו היא מה' - ("כי נשני אלוקים", "כי הפריני אלקים").

נדגיש את צדקותו של יוסף, שלמרות ניתוקו מבית אביו משך שנים רבות, ואף שחי בסביבת המצרים עובדי האלילים, לא למד מדרכיהם הרעות ונשאר נאמן לה'.

פס' נ"ג-נ"ז: תחילת הרעב: בהתאם לחלומות ולפתרונם, לאחר שהסתיימו שבע שנות השבע, התחילו שבע שנות הרעב, ומאחר שיוסף אסף אוכל, הייתה אפשרות לכלכל את מצרים ברעב.

בשאר הארצות לא היה אוכל, ורק במצרים היה אוכל בזכות הצעתו של יוסף.

עניין לשוני - להסב את תשומת הלב של התלמידים להבדל המשמעותי בין המילים שנכתבות בצורה דומה ביותר אך שמשמעותן בדיוק הפוכה: לכתוב על הלוח ולהדגיש את האותיות כ"ח'

וּתְכַלֶּינָה-הַסְתִּימוּ

וּתְחַלֶּינָה-הַתְחִילוּ

* מִלֵּאמֵד אוֹתָנוּ כֹּהֵן חֹשֶׁב לִקְרֹא בְּצוּרָה מְדוּקָה כִּי יֵשׁ לָנָה מַעֲמָצוֹת עוֹנָה.

אפשר להפנות שאלה לתלמידים: האם תכניתו של יוסף הצליחה? הוכיחו.

("ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם", "ויפתח יוסף... וישבור למצרים", "וכל הארץ באו מצרימה לשבור")

בשנות הרעב, נגמר האוכל שהיה לאנשי מצרים בבית, והם צועקים למלכם פרעה שייתן להם אוכל. פרעה מפנה אותם ליוסף- המשנה האחראי, כדי שיפעלו לפי הנחיותיו.

בזכות זה שיוסף דאג לצבור תבואה בשנות השבע, עכשיו כשהעם במצוקה, יוסף יכול לפתוח את האוצרות- מחסנים ולמכור תבואה לאנשים הרעבים. יוסף השקיע מחשבה רבה בתכנון צבירת המזון ובשמירתו, וגם עמל בפועל להצלחת המשימה.

⇐ אפשר להזכיר שמצוין שאנשי מצרים בעצמם גם אספו אוכל (הרי כל אחד הביא רק חמישית לפרעה, אז לכל אחד גם היו מחסנים משלו).

אם כן, מדוע הם באים מיד לפרעה? למה הם אינם משתמשים באוכל שהם צברו בעצמם?

⁴ בדומה לקריאת שמות בני יעקב- יוסף ואחיו, שמות שגם כללו התייחסות להשגחת ה' ולטובותיו.

המדרש אומר שיוסף ידע לתת את העפר שבו התבואה גדלה, במחסנים של אותה תבואה (ראו רש"י לפסוק מ"ח), וכך התבואה נשמרה. לעומת זאת, כל אנשי מצרים לא הכירו את החכמה הזאת, ולכן התבואה שלהם התקלקלה, וכך הם באו ליוסף.

פס' נ"ו: "וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם" - שבר- תבואה ששוברת את הרעב.

"וישבור" זה פועל, שפירושו **לקנות** או **למכור** תבואה. **את הכוונה נדע לפי ההקשר** (זו הזדמנות טובה להסביר ולהדגים על פירוש מילים לפי הקשר).

המוכר - נותן השבר, הקונה - לוקח השבר

(האנשים היו צריכים לשלם על האוכל, למרות שהם נתנו אותו בעצמם לשליט, מכיוון שהם נתנו אותו כמס, וזה כבר לא שלהם.)

אפשר להפנות שאלה לתלמידים: "וַתָּרֶעַב כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם" - מה הכוונה בכך שהארץ רעבה? אלא אנשי הארץ- התושבים בארץ.

פס' נ"ז: הרעב מתחזק, ואנשים גם **מחוץ למצרים** מגיעים למצרים כדי לקנות אוכל (הם לא ידעו כמו יוסף ופרעה שיהיה רעב, ולא התכוונו מראש כפי שפעלו המצרים בהכוונתו של יוסף).

הצעות להמחשה:

תמונות להמחשת הנלמד:

תמונות אלו מתוך מאגר התמונות של הרב דן בארי ו"אורות עציון".

תמונה של טבעת המלך

טבעת חותם של פרעה

תמונות של רביד זהב:

רביד מפואר, עם תליין אחורי לאיזון המשקל

רביד זהב בצורת נשר פורש כנפיים

מצרי לובש בגד מפואר ורביד זהב

תמונות של מרכבה מצרית:

פרעה יוצא למלחמה ולפניו מרכבת המשנה שלו נושאת סמל אמון

מרכבה מצרית

הצעה לפעילות בסוף השיעור - הכנת רביד כמו של יוסף: אפשר שכל תלמיד יכין, או באופן כיתתי, כקישוט כיתה.

ניתן להביא לתלמידים חמון בצבע זהב, ואז התלמידים יחרטו (בצד ההפוך) וייצרו תבליטים.

מסרים והפנמה:

1. "סוף מעשה במחשבה תחילה"⁵ - בזכות התכנון היעיל של יוסף שהסתמך על "רוח האלוקים", הוא מצליח להציל את כל אנשי מצרים והאזור מרעב. יוסף גילה אחריות רבה, והשקיע עמל רב בחשיבה ובתכנון כדי לנהל את כלכלת מצרים, ועשה זאת בצורה מעולה שאפשרה הצלה לכל האזור.

קישור המסר לחיי התלמידים הצעירים:

לקיים דיון עם הילדים אילו מקרים בחייהם הם מכירים שחשוב בהם לתכנן משהו מראש? (למשל, לבדוק שיש את כל המצרכים לפני שמתחילים לאפות או לבשל משהו, כשמכינים אירוע כמו בר מצוה/חתונה וכו', כשבונים או משפצים בית, כשמכינים יצירה מורכבת וכד') אפשר גם לדבר על מצבים בהם הילדים מרגישים שניתנת להם אחריות רבה והם עומדים בה- כמו לשמור על אחים קטנים, לסחוב משהו שביר, לענות על מבחן בלי השגחה, לשמור על חפץ יקר ערך וכד'.

⁵ מתוך הפיוט "לכה דודי" הנאמר בתפילת קבלת שבת בליל שבת. נתחבר על ידי הרב שלמה אלקבץ מהמקובלים בעיר צפת.

2. הכרת הטוב - כמו שיוסף אומר שהכול מה' ומודה לה' בקריאת שמות בניו, כך גם אנו מכירים טובה לקב"ה, להורים ולמורים ולכל מי שמיטיב אתנו. משימת יישום- כל ילד כותב במחברת כמה שורות על מה הוא מכיר טובה לקב"ה. מופיע גם לאורך התפילה שמודים לה' בכל יום.

סיכום: בפסוקים אלה למדנו על ההתגשמות בפועל של החלומות של פרעה. מה שיוסף פתר לו, קרה בצורה מדויקת, ובזכות הצעתו של יוסף, אנשי מצרים והסביבה ניצלו מחרפת רעב. גם יוסף וגם פרעה מבינים ומודים בכך שה' מוביל את המהלכים ושהכול מכוון מלמעלה ולא קורה "במקרה". להעצמת הבנה זו, ניתן להשוות בין מצבו של יוסף לפני חלום פרעה (עבד, בבית הסוהר, ללא חופש) לבין מצבו לאחר החלום (משנה למלך, אחראי על כל מצרים, מרכבה, בגדי מלכות). בהקשר לכך, הם יבינו מי גרם לשינוי הגדול הזה - ה' מנהל את המאורעות, והוא גרם לכך שיוסף יתמנה לתפקיד המשנה למלך.

